

KERSNIKOVO USTVARJALNO SODELOVANJE Z JURČIČEM¹

Poglavje iz monografije o Janku Kersniku obravnava Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Josipom Jurčičem. Srečala sta se leta 1867, ko je bil Janko še dijak, medtem ko je bil Jurčič že literarno uveljavljena osebnost, saj je imel za seboj Jurija Kozjaka, Domna in Desetega brata. Njuno prijateljstvo se je poglobljalo, ko sta se srečevala na Dunaju, največ pri Stritarju. Še bolj se je utrdilo, ko je Jurčič urejeval *Slovenski narod* in je Kersnik začel pisati feljtone (*Muhasta pisma*, *Nedeljska pisma*, *Pisma iz Gradca*, 1873–1874) in uvodnike (1875). Kersnik je bil ves čas službovanja in prebivanja v Ljubljani član Jurčičevega omizja. Ne vemo, v kolikšni meri je Jurčič vplival na mladega prozaista, ko se je ta lotil svojega prvega večjega dela – *Na Žerinjah*, toda zagotovo mu je veliko pomagal s tem, da je pripoved objavil v Slovenski knjižnici 1876. Plod njunega skupnega snovanja je bila enodejanka »*Berite Novice*« (1878), a najpomembnejše skupno delo je bil roman *Rokovnjači* (1881): Jurčič je napisal enajst poglavij, Kersnik trinajst. Pri tem romanu se je pokazala idejno-pripovedna in slogovna uglašenost med pisateljema.

Janko Kersnik se je z Josipom Jurčičem seznanil kot dijak poleti 1867, ko je poletne počitnice preživel v Stični, kjer je oče služboval. Levec (1897: 539) se je spominjal:

Leta 1866 je bil gospod Kersnik prestavljen za okrajnega sodnika v Zatičino na Dolenjskem. Tudi mene so povabili Kersnikovi, da sem leta 1867. prebil velike počitnice pri njih. /.../

K prijatelju Tomšiču /pa/ je hodil skoro vsaki dan z Muljave modroslovec Jurčič, že takrat slavni pisatelj 'Jurija Kozjaka', 'Domna' in 'Desetega brata', in vsakdo si lahko misli, kako nas je zanimalo, s svojimi očmi gledati kraje, v katere je postavil Jurčič te svoje nedosežne povesti, in spoznavati ljudi, ki so govorili tisti prijetni jezik, kakor kmetje in junaki v Jurčičevih krasnih povestih. Ker sem bil s Tomšičem že poprej dober znanec, z Jurčičem že več let prijatelj, sem kmalu z obema seznanil Janka. Hodili smo na Muljavo ter tam na vrtu polegali pod tisto znamenito hruško, pod katero je Jurčič snoval svoje nesmrtno povesti /.../.

Ob neki veseli priliki pa smo se pobratili pri Tomšičevi sestri v Zatičini in to pobratimstvo smo zvesto ohranili vsi štirje, dokler nas ni razdružila smrt. /.../

¹ To je eno izmed poglavij monografije o Janku Kersniku, ki je predvidena za zbirko *Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev*.

Vezi med Jurčičem in Kersnikom so se vse bolj utrjevale, ko je prišel Janko na Dunaj in se družil z Jurčičem; zlasti pa so se poglobljale, ko je bil Jurčič glavni urednik *Slovenskega naroda* in mu je Kersnik začel pošiljati svoje feljtone: *Muhasta pisma*, *Nedeljska pisma*, *Pisma iz Gradca* (1873–1874). Jurčič je Janka sem in tja usmerjal, opozarjal na vsebinske zagate, možnosti in nemožnosti. Značilno je pismo z dne 8. septembra 1873, češ da je preradikalno »ves farški stan zgrabil« itd. Jurčič je znal Kersnika spodbujati, pohvaliti in se nad njegovim delom navduševati. O tem priča pismo, ki ga je Janku pisal po šestem *Nedeljskem pismu* (po 20. juniju 1873), v katerem pravi:

Dragi! Za Tvoje zares izvrstne feljtone, ki 'furore' delajo posebno v omikanih (celo nemškutarskih) krogih – lepa hvala! Osobito denes dobljeni je klasično delo. Fant! Ti imaš talent za take reči, več kot sam veš! Torej iz srca: živio baptista!²

S prihodom 1874 v Ljubljano je Kersnik postal stalni član Jurčičevega omizja, vse bolj sta se navezovala drug na drugega. Že v prvi četrtini tega leta je Jurčič Janka vpletel v svojo feljtonistično kombinacijo, ko so nastala *Postna premišljevanja* in je Janko v družbi z Jurčičem in drugimi napisal tri feljtone. Obojestranska simpatija je spodbujala njuno sodelovanje in Jankovo pisanje, npr. uvodnikov za *Slovenski narod* (1875). Svojo tesno navezanost na Jurčiča, ki je bila včasih skoraj breme, je Kersnik zaupal Levcu in ta je v spominih posnel njegove besede:

Janko je zelo zaupno občeval z Jurčičem, a časih mu je vendar presedala njegova družba. – 'Ta Jurčič je vražji človek', mi reče nekoč, 'vsako misel mi ugame in kar bere mi v srcu, da ne moreš čisto nič prikriti pred njim. Naj še tako tajim in zavijam, naposled se mu moraš vendar udati!' (Levec 1897: 544.)

Čeprav ni mogoče z gotovostjo reči, koliko in v čem je Jurčič vplival na Kersnika ob pisanju »romana« *Na Žerinjah*, se vseeno poraja misel, da mu je po svoje »gledal čez ramo« in kaj pripomnil, predlagal, svetoval. Na to nas nehote napeljuje opuščena prva verzija prvega poglavja. Poleg tega je bila objava *Na Žerinjah* v Jurčičevi Slovenski knjižnici (1876) več kot prijateljsko dejanje. Za Kersnika je bila to – po Jurčičevi zaslugi – velika afirmacija in neposreden prodor v slovensko pripovedništvo. Prijateljsko ujemanje med pisateljema, njuna duhovna uglašenost, resnost spodbude, svetovanja, medsebojnega obravnavanja idej, snovi, načina pisanja idr., a tudi nasprotovanja, ugovaranja ipd. so se na svoj način pokazali tudi ob enodejanki »*Berite Novice*«.

V Predgovoru k izdaji *Vesele igre v enem dejanji* »*Berite Novice*« v Slovenski Taliji (1879, zv. 44) sta Jurčič in Kersnik na začetku zapisala (podpisala sta se *J. K.* in *J. J.*): »Ta igrice je naglo skupno delce dveh pisateljev, narejeno za posebno priliko

² Jurčičevo *Zbrano delo* XI, 310; prim. tudi 421–422.

narodne svečanosti 70-letnice dr. Bleiweisove 18. novembra 1878«. Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da sta deleža enega in drugega pri nastajanju enodejanke približno enaka, vendar ni tako. Ker Levec kot urednik Jurčičevih zbranih spisov Kersnika ni povprašal, kaj je resnica, te v celoti ne moremo več ugotoviti. Ivan Prijatelj je v zapuščini našel rokopis igre in »v njem dokaz, da je igra ‘po zamisli in izvedbi Kersnikova’, a da jo je Jurčič ‘samo popravil’.«³ V rokopisu je mogoče po pisavah določiti, kaj je Jurčičevo in kaj Kersnikovo. Urednik Kersnikovega ZD je prišel glede tega do natančnejših sklepov:

Kersnik je v resnici izdelal celotno igro od začetka do konca sam in jo napisal na desno stran čez sredo po dolgem prepognjenih pol, medtem ko je na levi pristavljaj Jurčič svoje popravke in vstavke, a tu in tam posegel tudi v Kersnikovo besedilo, prenaresjal, črtal in dostavljaj. Tega pa vendarle ni toliko, kakor bi sodili na prvi pogled. V bistvu je tok dogajanja takšen, kakor ga je izoblikoval Kersnik, Jurčičeve so le razne domislice, nekatere jezikovne izboljšave in tu in tam nekaj globljih posegov v motivacijo dejanja. Kakor je res, da je končna redakcija nedvomno delo obeh in ni Jurčič igre samo popravljaj, pa sta zamisel in izvedba enodejanke vsekako plod Kersnikovega duha.⁴

Anton Ocvirk je menil, da je imel Ivan Prijatelj prav, ker je v Kersnikove *Zbrane spise* uvrstil prvotno besedilo, saj je s tem želel dokazati, kdo je resnični avtor enodejanke; z literarnozgodovinskega gledišča »pa je končna oblika vendarle tista resnična podoba umotvora, mimo katere ne moremo in ne smemo, saj sta jo Kersnik in Jurčič priznala in tudi označila kot skupen slovstveni proizvod«.⁵

Enodejanka ima devet prizorov, nastopajo štiri osebe in vse se vrti okrog strahopetnega uradnika Kratkoga, ki je prepričan (močno se boji za službo, pred predstojnikom je zelo ponižen), da so Slovenci puntarji in da je on Kranjec, ki mora govoriti nemško. Zahteva, da se tako obnaša tudi njegova hčerka Manica. Slovenska beseda in *Novice* sta v tej družini tabu tema, saj Kratki bere samo *Laibacher Zeitung*. Vmes poseže doktor Dragič, ki je zaveden Slovenec in ki uradu (v katerem je zaposlen Kratki) pošlje slovensko napisano vlogo, kar Kratkoga in ves urad močno razburi. Po naključju se srečata z Manico: dežuje, posodi ji dežnik, in ko pride po dežnik k njim na stanovanje, se srečata s Kratkim, ki takoj pomisli, kaj bo rekel predstojnik, če bo zvedel.

Če ne grem sam povedat, more me še kdo denuncirati, da taki Slovenci k meni zahajajo, in nazadnje bi moj šef še mislil, da sem jaz tudi kakov skrivni Slovenec, in ob službo me denejo, ob službo mene, ki mi je ta slovenščina toliko kot deveta skrb.

³ Prim. Kersnikovo *Zbrano delo* IV, 324 in Kersnikove *Zbrane spise* V, 360–361.

⁴ Kersnikovo *Zbrano delo* IV, 324.

⁵ Prav tam.

Na koncu se izkaže, da je ministrstvo ukazalo, da je treba enakopravno reševati tudi vloge v slovenščini, in zdaj je Kratki čisto iz sebe, ker ne zna dobro slovenskega jezika. Dragič mu prišepne, naj bere *Novice* in si tako pridobi potrebno znanje materinščine. Enodejanka je precej enostavna, celo naivna, prevladuje situacijska komika, toda opozorila je na pereče vprašanje tedanjega časa: na nemški potujčevalni pritisk, ki je spačil podobo slovenskega uradnika in ga oblikoval v oportunisto in narodnostno neozaveščenega. Igra je hvalnica *Novicam* in Bleiweisov pomen je v igri hvalniško poudarjen. Doktor Dragič Manici o Bleiweisu pravi:

A glejte, dr. Bleiweis je mož, ki že mnogo mnogo let stoji na čelu naše inteligence in ki seje zrno v plodno zemljo, zrno, iz katerega nam bode dorasla boljša prihodnost.

Kakšnih posebnih gledališko-dramatskih kvalitet delce nima, toda v svojem času je bilo aktualno, za narodno prebujajočo spodbudno in zelo primerno za čitalniške uprizoritve. Zato ni presenetljivo, da je že ob prvem stiku z občinstvom – ob Bleiweisovi slavnosti – poželo veliko navdušenje. Ni nepomembno, da je bila igra predstavljena kot delo, ki je bilo plod sodelovanja dveh takrat popularnih osebnosti.

Čez nekaj let se je ponovno pokazalo ustvarjalno sozvočje med Jurčičem in Kersnikom: dokaz so *Rokovnjači*. Jurčič jih je začel (enajst poglavij), medtem ko jih je Kersnik ubrano z Jurčičevim načinom pisanja uspešno končal (trinajst poglavij). Jurčič je bil od srede septembra do srede decembra 1879 hudo bolan. Kersnik je bil zanj zelo v skrbeh, zato je Levca prosil (pismo 30. septembra): »*Če moreš, piši mi par vrstic, in poroči mi, kaj natančnejšega o Jurčičevi bolezni. Mene močno skrbi.*«⁶ Čeprav je Kersnik v pismu celo spraševal, če *Slovenski narod* potrebuje feljtone, in ga je Levec, ki je Jurčičevemu namestniku pri časniku Petru Grasseliju veliko pomagal, prosil za uvodne in feljtone, mu Janko ni mogel ustreči, ker je bil z notarskim namestništvom na Brdu zelo obremenjen, poleg tega je intenzivno študiral, urejal domače zapuščinske zadeve (babica Ivana je umrla ter hčerkama Berti in Mini zapustila vsaki polovico posestva) in materi pomagal pri gospodarjenju z brdskim posestvom. Levec ga je o Jurčičevi bolezni obveščal in hkrati sporočal, da je *Slovenski narod* v veliki zadregi za prispevke. O Jurčičevi bolezni je v pismu 1. oktobra Kersniku zapisal:

Jurčič je tako nevarno bolan, da nekateri zdravniki mislijo, da bode težko težko svojo bolezen ali bolje: svoje bolezni prebil. Kajti k prvotnemu *trebušnemu tifusu*, katerega je dobil prehladivši se najbrž 7. in 8. sept. doma na Dolenjskem ali pa 14. sept. na Šmarnej Gori, pritisnilo je pozneje še *vnetje reberne mreže* združeno sè *silnim eksudatom* na vsej desni strani od trebuha gori notri do vratu. Zdaj je v hiralnici v Kravjej Dolini, kjer ima izvrstno postrežbo. (Bernik 1967: 86.)

⁶ Kersnikovo ZD VI, 16.

Kljub ne preveč obetavnim napovedim se je Jurčič le opomogel in se na vso moč ukvarjal z *Rokovnjači*. Za roman se je odločil sredi leta 1879 in marljivo zbiral gradivo in prebiral literaturo. To je prav tako počenjal takoj po bolezni. Bral je dela F. G. Pitavala, W. Irvinga, K. Spindlerja, F. Marryata idr. Pri zbiranju gradiva so mu pomagali tudi drugi, npr. Anton Koder.⁷ Gradivo, ki je ostalo v zapuščini in s katerim je razpolagal Fran Levec, v roke pa ga je dobil tudi Kersnik, obsega 109 listov. Jurčič je bil zelo natančen, skrben in sistematičen. Zbiral je najrazličnejše stvari; o tem urednik Jurčičevega ZD Mirko Rupel poroča takole: Jurčič je gradivo razdelil

na tri dele: v eno skupino je družil citate, gesla (motte) in študije, v drugo zgodbe ('pravljice'), vraže in reke za Blaža Mozola, v tretjo načrte za posamezne prizore in za zgodbo. /.../ Tu so osnutki za posamezne prizore, variante, ki naj bi pojasnile Grogovo preteklost, dialogi, zgodovinski podatki, kulturnozgodovinski drobci, izpiski iz berila, citati, zemljepisna imena, pokrajinski opisi, imena, ljudske vraže, izreki, kletvice, pesmi itd. itd.⁸

V oči padejo npr. takile zapisi: »Rokovnjači so 1. *berači*, 2. tatovi, 3. razbojniki, 3.(!) goljufni trgovci – posebej in vse vkup. Berači, ki znajo svoje rokodelstvo posebno.« – »*Kolovec*. Star gaber blizu Kolovca, ko se v Kamnik gre, okolo njega na enej strani pot v smrečje, na drugej gabrje. Tu planota za 20 Rokovnjačev. Na potu z Brda v Kamnik.« – »Groga je *popolubrat* oskrbnikov – temna sovražna preteklost.«⁹

Pri Kersniku na Brdu je bil Jurčič od približno 7. junija do 7. julija 1880. Z Jankom sta si podrobneje ogledala »rokovnjaške« kraje. Levčeva, Kersnikova in Jurčičeva ohranjena korespondenca o tem ne pripoveduje, medtem ko o Jurčičevem zdravju in počutju beremo v Kersnikovem pismu nevesti Lojzki 14. junija. Pravi, da se Jurčič

počuti zelo dobro, videti je precej boljši, ves je porjavel, ker veliko hodi po soncu. Mislim, da bo bivanje pri nas podaljšal bolj, kot je nameraval spočetka.¹⁰

Na to je mogoče navezati Jurčičevo pismo Johannu Ottovi 11. julija – torej kmalu potem, ko je zapustil Brdo, v katerem se pohvali, da je

sedaj povsem zdrav in da bi bil zadovoljen, če bi sedanje zdravje trajalo vsaj še 15 let, za več mi že ne bi šlo. V tem času morem narediti, kar želim, in doživeti, kar bi rad.

⁷ Jurčičevo ZD VII, 286–288.

⁸ Prav tam, 287.

⁹ Prav tam, 298, 301, 309.

¹⁰ Kersnikovo ZD VI, 274–275.

O Brdu pa pravi:

Preteklega meseca julija sem si spet napravil počitnice in sem ta čas prebil pri dobrem prijatelju, notarju Kersniku, na gradu Brdo pri Kamniku na Gorenjskem; po dolgem času spet en ves poletni mesec brez drugega dela kot kako lahko branje v gozdu!¹¹

Kljub slabi obveščeniosti o Jurčičevem bivanju pri Kersniku lahko domnevamo, da se je Jurčič dobro seznanil z okoljem, v katero je postavil svoje *Rokovnjače*, da so ga kraji in ljudje navdušili in da je dobil veliko volje za pisanje romana. O tem nas prepričuje dejstvo, da se je po vsej verjetnosti lotil pisanja že v zgodnji jeseni 1880, saj sicer do 14. novembra ne bi imel »izdelanih vsaj osem, verjetno pa celo devet poglavij ter se pripravljaj na pisanje desetega in enajstega«. ¹² Med tem so se izdajatelji in lastniki nove revije – *Ljubljanskega zvona* – Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar vneto pripravljali na prvo leto izhajanja. Zagotovo so ocenili, da bodo Jurčičevi *Rokovnjači* primerno in privlačno branje, ki bo pritegnilo kar največ bralcev in naročnikov. Niso se motili: urednik Levec je pozneje ugotavljal, da so največ novih naročnikov pridobili prav *Rokovnjači* (Bernik 1967: 98). Po skoraj evforičnem Jurčičevem zatrjevanju v prejšnjih mesecih, da se dobro počuti in da je zdrav, se je 19. decembra ponovno prehladil in po novem letu 1881 dobil hude oblike plevritisa z eksudatom. Bolezen je napredovala in z Jurčičem je bilo vse slabše. Napisal je še enajsto poglavje in – 3. maja umrl.

Z *Rokovnjači* je nastala huda zadrega in zastavilo se je vprašanje, ali naj ostanejo torzo ali naj jih kdo nadaljuje. Urednik se je oklenil druge možnosti in začel nagovarjati Kersnika, naj se poprime pisanja. Kersnik se je razmeroma hitro odločil in že 20. maja Levcu poslal dvanajsto poglavje. Tega sicer ne bi mogel narediti, če ne bi Jurčičeve zamisli dobro poznal (nedvomno sta se zlasti ob njegovem poletnem počitnikovanju na Brdu veliko pogovarjala o romanu). Pri prvem svojem poglavju Kersnik še ni imel Jurčičevega gradiva o rokovnjačih, ker je za »obljubljene Jurčičeve stvari in *Dimitza*« Leveca prosil v pismu, s katerim mu je pošiljal dvanajsto poglavje. ¹³ Levec mu je takoj naslednji dan odpisal:

Rokovnjače si bom še le jutri v nedeljo privoščil. Prav vesel sem rokopisa in še bolj obljuje, da jih boš nadaljeval.

V pismu 22. maja je Janka nadvse pohvalil in ga spodbujal za nadaljevanje:

Bravo, bravissimo! Poslani Rokovnjači mi neizmerno dopadejo. Uverjen sem, da bi jih bil sam Jurčič vesel, ko bi jih mogel brati. Tudi kar se jezika tiče, ne bode treba skoro

¹¹ Jurčičevo ZD XI, 329–331.

¹² Jurčičevo ZD VII, 290.

¹³ Kersnikovo ZD VI, 17.

nobenega popravka. Zvonu si storil z njimi največjo uslugo, kajti vsak človek se zanima, kaj bode zdaj z Rokovnjači. Mislim, da je najbolje, da se takoj v tej številki *resnica* pové, kdo jih nadaljuje ter takoj v naslovu n. pr. zapiše: 'Po Jos. Jurčičevem načrtu spisal Janko Kersnik'. In to največ zategadelj, ker vsa Ljubljana in vsak človek, ki je Jurčiča poznal, dobro vé, da je pisatelj roman pustil nedovršen, kar je 'Slov. Narod' naznanjuje Jurčičevo smrt tudi na vsa usta povedal. Pišeš pa tako, da se ne moreš in ne smeš sramovati nadaljevanja, temveč ves svet slovenski ti bode zahvalen, da si prevzel to teško nalogo. (Bernik 1967: 87–88.)

Kersnik se je s prijateljem strinjal in mu v pismu 24. maja sporočil:

Ravno tako me je razveselila Tvoja sodba o 'Rokovnjačih', in ako hočeš v naslovu naznaniti, da nadaljujem roman jaz, kakor si mi že omenil, stori, kakor se Ti dozdeva prav.¹⁴

V junijski številki *Ljubljanskega zvona* je imela pripoved naslov: »Rokovnjači. Historičen roman. Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.«¹⁵ Tako je bil roman naslovljen v vseh preostalih številkah *Ljubljanskega zvona*: od julijske do decembrske, ko se je končal.

Preden nadaljujemo z *Rokovnjači* in njihovimi značilnostmi, naj omenimo ljubezensko razmerje med Lojzko Tavčarjevo in Jankom Kersnikom. To je namreč zvezano tudi z Jurčičem: seznanil ju je. Lojzki je bilo tedaj 17 let, Janko jih je imel dobrih 23. Na silvestrski večer (1875/1876) se je zaljubljenost izpričala. Odtlej sta se bolj ali manj pogosto videvala, sicer pa zvesto dopisovala; prvo Jankovo pismo je datirano 8. avgusta 1876 in potem je sledilo veliko pisem (in to v nemščini, kar zbuja pomisleke), ki se jih je po podatkih urednika Kersnikovega ZD VI Francéta Bernika ohranilo kar 294, medtem ko Lojzkina pisma (Janku) niso znana.¹⁶ Iz pisem

¹⁴ Kersnikovo ZD VI, 18–19.

¹⁵ Na 385. strani junijske številke *Ljubljanskega zvona* 1881 je bilo pojasnilo: »'Rokovnjači'. Pokojni Jurčič tega romana ni dovršil, a v njegovej literarneji ostalini našli smo več sto skrbno spravljenih drobnih listkov, na katerih je pisatelj imel zaznamovane posamezne vire, epizode, karakteristike in prizore. Na podlagi te osnove bode 'Rokovnjače' nadaljeval Janko Kersnik na Brdu. In po naših mislih tudi nihče temu delu ni zmožnejši nego on, ki je bil pokojnemu Jurčiču najboljši prijatelj, s katerim je tudi poprej uže marsikaj literarno sodeloval. ('Berite Novice', 'Mej dvema stoloma' itd.) Poleg tega je Jurčič 'Rokovnjače' o svojih počitnicah lansko poletje baš na Brdu v prijateljskih pogovorih s Kersnikom osnoval ter zategadelj glavno dejanje na Brdo in njegovo okolico postavil. Tudi se je malo dnij pred smrtjo s svojim prijateljem pogovarjal, kako misli roman nadaljevati, ako mu Bog povrne ljubo zdravje. 'Rokovnjače', kolikor jih priobčuje današnji 'Zvon', napisalo je uže Kersnikovo pero in mislimo, da lahko z mirno vestjo čestitim čitateljem prepuščamo sodbo o tem poglavji.«

¹⁶ Prim. Kersnikovo ZD VI, 477–479. Zaradi obsežnosti korespondence je urednik Kersnikovega ZD VI pripravil izbor 29 pisem. F. Bernik je v Opombah to utemeljil z besedami: »Razumljivo je, da vseh pisem Lojzki Tavčarjevi celo znanstvenokritična izdaja, kot je Kersnikovo zbrano delo, ne more ponatisniti, in to ne samo zato, ker so pisma v največjem številu izrazito osebne, če ne kar zasebne narave, temveč tudi zategadelj, ker se njihova vsebina neredko ponavlja ali vsaj obnavlja. Glede na povedano se je urednik odločil za razmeroma strog izbor pisem, ki pa naj bi bil tak, da bi predstavljal bistvene značilnosti Ker-

je razvidna izjemna Kersnikova čustvena prizadetost, ljubezenska navezanost na dekle, medsebojna občutljivost, kratka, vidne so mnoge nianse njunega razmerja, ki ima izrazito erotične in obenem tudi duhovne razsežnosti. To doživljanje je ustvarilo podlago za njun zakon, ki je bil zgleden in uspešen. Zadnje Jankovo pismo ima datum 11. februar 1881, 15. t. m. sta se namreč poročila in skupno zaživela v graščini na Brdu. Rodilo se jima je devet otrok, štiriletna hčerkica Berta je leta 1891 umrla (Kocijan 2004: 80–85).

20. junija je Kersnik Levcu napovedal novo pošiljko *Rokovnjačev*. Obenem je zapisal:

Meni se dozdeva, da se mi bo ideja z Grogom, kakor sem jo sedaj začel izpeljevati, posrečila.¹⁷

Levec ga je v pismu prav tako 20. junija opozoril, kaj je o Rokovnjačih menil Josip Vošnjak. Dejal je:

Te dni smo se pogovarjali v mali družbi o *R. Dr. Vošnjak* je bil te misli, da bi se *R.* poiskal izvor v *socijalnem* vprašanji; tudi z Jurčičem je govoril o tej stvari, a Jurčič o socijalnem vprašanji ni hotel ničesa vedeti. Njemu je bila navadna *tatinska* družba. Meni pa Vošnjakova misel dopada; to bi *R.* naredilo nekako simpatične, če bi bili na vse zadnje še 'mučeniki' našega socijalnega in državnega reda. Pa bojim se, da bi te s tem ne motil. Iz tega, kako si *Groga* naslikal, vedel bom, kaj ti misliš o tej stvari.

Svetoval mu je, naj prebere pripoved Charlesa Nodiera »Jean Sbogar« (Bernik 1967: 90–91). Kersnik je Levcu v pismih 21. in 22. junija razložil:

Vošnjakova nisel mi tudi dopada, a ispeljati se sme samo v ozkih mejah; pisal ti bom več o tem jutri; da pa vidiš, kako te vbogam, dal sem Grog na predzadnji strani uže nekoliko take barve, da lahko pozneje na narodno-socijalno stran zavijem.

In naslednji dan:

Jurčič je začel z **R**-či 'historičen roman', in da je naslov kolikor toliko opravičil, iskal je po 'historičnih osebah', to se pravi, po taci, katere so v istini živele.

snikovega dopisovanja z zaročenko in poznejšo ženo. Desetina vseh pisem ali bolj natančno 29 pisemskih enot, ki so v zgornjem popisu natisnjene kurzivno, nazorno prikazuje pisateljevo ljubezensko čustvovanje in pojave, ki to čustvovanje spemljajo, deloma motivirajo in sooblikujejo. V Kersnikovih pismih Lojzki sledimo namreč erotičnemu čustvu, ki mu je pisatelj ves čas zvest in predan brez pridržkov, celo takrat, ko ljubezensko čustvo po vrednosti izenačuje z ljubeznijo do matere, ali ko poseže v razmerje z zaročenko ljubosumnost z njene ali njegove strani, največkrat kot izraz pretirane občutljivosti, pa tudi kot sebičnost ali težnja po posedovanju intimnega prijatelja oziroma prijateljice.« (N. d., 478–479.)

¹⁷ Kersnikovo ZD VI, 19.

Dalje on z R-či družega nij nameraval: kakor pisati 'einen spannenden Roman'; to mi je sam rekel; tendence nij imel nobene ta roman. V tem oziru se jaz tudi z Jurčičem zlagam. Če sem ti pa včeraj rekel, da mi Vošnjakova misel dopada, menil sem to samo tako, da za motivacijo Grogovega delovanja porabim deloma socijalno vprašanje, – pa tudi ne več, nego samo v ideji Grogovej, da varuje uboge in zatirane ljudi 'domačih in tujih zatiralcev'. Koliko je ta misel tudi last druge rokovnjaške družbe, to bom videl, kadar mi pod peresom dotična eventualna potreba nastane.¹⁸

Očitno Kersnik te »potrebe« ni zaznal in uresničil, medtem ko je Grogi položil na jezik besede (v trinajstem poglavju):

In glejte, če sem tudi, kakor pravijo, roparski glavar, ali ropam ubogemu? Ali ne tepem in ne bijem onega, ki tepe in bije naš ubogi ljud?

Kersnik je v navedenem pismu nadaljeval:

Jaz sicer ne vem, kako ti to poglavje dopada, a meni se toliko dozdeva, da je pot, na katero sem z Grogom krenil, večini bralcev 'spannend'.

Za Kersnika je bilo to dovolj; ni se želel globlje spuščati v družbena razmerja v zvezi z rokovnjači in tako pripeljal Jurčičevo zasnovo do konca. Kot je mogoče sklepati po odzivu bralcev (védenje o njihovem obsegu je precej omejeno), so bili s takim razpletom romana bolj ali manj zadovoljni.

Kersnikova obljuba, da bo poslal nadaljevanje do 12. julija, ni držala, saj se je v pismu tistega dne opravičeval, da je vzrok za zamudo »mnogo opravil, vzlasti pa mnogo gostov in obiskovalcev«.¹⁹ Iz nadaljnega dopisovanja je mogoče zaslutiti, da se je začela v polni meri uveljavljati Kersnikova navada zamujanja rokov, kar je Levca kot urednika *Ljubljanskega zvona* nemalokrat spravljal na rob obupa. Levec je Janka sproti obveščal o ugodnem mnenju bralcev o *Rokovnjačih* in obenem izražal svojo hvalo.²⁰ V kolikšni meri je pisatelj neposredno zvedel za takšne ali drugačne ocene, ne vemo, znano pa je mnenje, ki ga je slišal, ko se je 7. avgusta srečal v Logatcu (na proslavi notranjskega narodnega praznika in v spomin bratov Cirila

¹⁸ Kersnikovo ZD VI, 19–21.

¹⁹ Kersnikovo ZD VI, 21.

²⁰ Nekaj odlomkov: »Kakó ljudje sodijo o Tvojih *Rokovnjačih*, to gotovo uže veš. S komer sem govoril, nobeden jih ni mogel prehvaliti. Janko, dobro si začel!« (7. junij) – »Zadnji *Rokovnjači* so ljudem posebno všeč. To ti mora delati pogum in veselje.« (12. julij) – »Tvoji *Rokovnjači* so mi tudi to pot jako ugajali, toda nisem ti utegnil o njih še posebej pisati. Glej, da boš *grozoviti* prizor na pošti pošteno opisal.« (22. julij) – »Jako me veseli, da te je Erjavec pohvalil. Njegova beseda je vedno moška. Malo je ljudij, ki bi tako odkrito govorili, kakor mislijo in Erjavec je tak mož. Če te je hvalil, storil je, ker v resnici zaslužiš. Tudi jaz sem *Rokovnjačev* jako vesel. Ali čas bi bil, da bi jih začel *pobijati*, ker romana vendar ne moremo čez novo leto nadaljevati.« (12. avgust 1881) – Prim. F. Bernik, *Pisma Ivana Levca I*, 88, 91, 93, 95.

in Metoda, namenjena je bila tudi zbiranju prispevkov za Jurčičev spomenik) z nekaterimi vidnimi literarnimi osebnostmi, npr. Janezom Mencingerjem, Simonom Gregorčičem, Franom Erjavcem. V pismu 10. avgusta je Levcu sporočal:

V Logatcu je bilo vse hvale polno glede našega lista, in tudi jaz /sem/ od ljudi, o katerih me najbolj veseli, kakor Erjavec, toliko laskavega o Rokovnjačih slišal, da sem bil na enej strani v zadregi, na drugej pa jako vesel. Erjavec je bil vzlasti teh misli, da bode treba, ako hočemo roman letos končati, v zadnjih listih vedno eno celo polo za to porabiti. /.../ Ta vražji 'Spectabilis' (to je bil publicist Anton Kos-Cestnikov, ki je 3. julija 1881 v Slovenskem narodu pisal, naj bi pisatelj Blaža obudil, op. G. K.) pa je povzročil, da so me brezštevilni znanci, *dii minorum gentium*, obsuli s krikom in vikom, zakaj sem Blaža vbil, in nekateri so mi dali, *popolnoma resno*, dober svet, naj se Blaž v tistej mrtvašnici, kamor so ga nesli, zopet probudi! 'To bi bil efekt!' so djali. Pa saj veš, kako so nekteri ljudje *prokleta neumni!*²¹

Take zavrnitve bralskega mnenja pozneje v korespondenci ne srečamo več.

Levčev strah (pismo 12. avgusta), da bi se v *Zvonu* roman zavlekel v leto 1882, je Kersnik (v pismu 24. avgusta) pregnal z besedami:

Glede tvojega strahu, da bi Rok. še prihodnje leto rokovnjačili v 'Zvonu', te pa zagotavljam, da jih bo 1. decembra konec.²²

Tega se je pisatelj držal in zadnje nadaljevanje *Rokovnjačev* je res izšlo v dvanajsti številki prvega letnika *Ljubljanskega zvona* (1881). Naslednje leto (1882) je *Ljubljanski zvon* izdal ponatis romana v knjižni obliki in tako zadovoljil tiste, ki so ga hoteli imeti v knjigi, in hkrati omogočil njegovo dostopnost večjemu krogu bralcev.

Kersnik se je razmeroma dobro prilagodil Jurčičevemu delu *Rokovnjačev* motivno in zgodbeno, pripovednopostopkovno in slogovno (prim. Paternu 1957: 83). Ker je Kersnik poznal Jurčičevo zamisel, ni bil glede izpeljave celote v nikakršni zadregi; prijateljevo gradivo je sem in tja uporabil tako v fabulativni zasnovi kot v dialogih.²³ Na skladnost zaporednih številok gradiva in Kersnikove uporabe je opozoril že urednik Jurčičevega *Zbranega dela* v opombah k *Rokovnjačem* (Jurčičevo ZD VIII, 311–332). Kersnik je v predzadnjem poglavju romana uporabil tudi nekatere bistvene

²¹ Kersnikovo ZD VI, 24.

²² Prav tam, 25–26.

²³ Kersnik je o tem spregovoril na koncu *Rokovnjačev* v posebnem *Epilogu* (12. št. 1881, str. 721), v katerem je med drugim dejal: »Našel sem v zapuščini mnogo historičnega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z ranjkim prijateljem o 'rokovnjačih', poskusil sem dopolniti in dovršiti roman. Kar je slabega, moram vzeti na svoj račun, in to tem rajši, ako sem čitateljem z izvršitvijo bolj ustregel, nego, ko bi bil odlomek v miru pustil.«

dele razsodbe (dosledno ni navajal imen obsojenih ali izpuščenih), ki je bila 10. januarja 1810 izrečena obsojencem – kmetom, krivcem za smrt kapitana Boissaca, generalnega pobočnika, in Vernazza, tajnika in tolmača maršala Marmonta, ter več francoskih častnikov in vojaških oseb. Pri tem je treba upoštevati ugotovitve Mirka Rupla, urednika Jurčičevega ZD, ki je v opombah k *Rokovnjačem* med drugim zapisal, da »nista bila ne napad na Francoze, pri katerem sta bila ubita častnika Boissac in Vernazz, ne sodba 10. januarja 1810 v nikakšni zvezi z rokovnjači. Kersnik je le oboje nezgodovinsko, a spretno porabil v svojem romanu.«²⁴

Jurčiču je bila zgodovinska snov zelo pri srcu, rad jo je uporabil tudi za to, da je prek zgodovinskega dogajanja izrazil svoja gledanja na družbene in politične aktualnosti svojega časa. Pri *Rokovnjačih* pa je bilo v ospredju Jurčičevo nagnjenje do zanimivega in napetega fabuliranja. Primerno snov je našel v ne tako oddaljeni preteklosti (francoska okupacija na Slovenskem), ko so prebivalce na Kranjskem, zlasti oblastnike, vznemirjali precej skrivnostni in velikokrat nasilni rokovnjači. Na to snov je opozoril že Fran Levstik v *Popotovanju iz Litije do Čateža*, toda našega pisatelja je začela zanimati dosti pozneje in mu pripovedno dozorela tik pred koncem življenja. Če bi sodili po skrbnem študiju virov in literature, potem bi sklepali, da je Jurčič želel biti kolikor je le mogoče zvest zgodovinski resničnosti, vendar le okvirno, saj je očitno, da moramo oznako historični roman razumeti »v romantičnem pomenu besede, ne pa v realističnem« (Ocvirk 1978: 388), zakaj kar je 'zgodovinskega', je vse prilagojeno zgodbi in ne narobe. Nastala je precej bujna in razgibana zgodba z nenavadnimi človeškimi usodami, z vrsto naključij in skrivnosti, ki jih je bilo treba razvozlati. Od take Jurčičeve zasnove romana Kersnik v svojem delu ni odstopal in je ostal v prvi vrsti pri fabulativno živahni pripovedi. Zaradi vtisa, da gre za »historični roman«, je Jurčič v drugem poglavju (v celoti) in delno v desetem in enajstem vpletel skoraj učbeniško razpravljanje o zgodovinskem dogajanju. Kersnik se je zgledoval pri Jurčiču in mu v tem v manjši meri sledil v štirinajstem poglavju, medtem ko je triindvajseto v celoti prepustil zgodovinskemu utripu obravnavanega časa.

Eden od poglavitnih vzvodov, ki jih je Jurčič uporabljal za zbujanje večje napetosti, je bilo razkrivanje skrivnosti, ki muči osrednjo osebo (»glavnega junaka«). Na ta romantični prijem naletimo tudi v *Rokovnjačih*. Rokovnjaškega poglavarja Grog-Nandeta-pl. Basaja sta oba avtorja zelo skladno odela s skrivnostnim plaščem, pod katerim se skrivajo vzroki za njegovo rokovnjaštvo in žalostno človeško usodo. Vzroke sta našla v izprijenosti posameznika, ki sočloveku povzroči trpljenje (razmerje Brnjač: pl. Basaj), manj pa sta iskala vzročne zveze v širših družbenih okoliščinah. Čeprav je nakazano hotenje – bolj pri Kersniku kot pri Jurčiču – da bi vrgla pramen resnice na rokovnjaštvo z objektivno zgodovinske plati, je vseeno prevladala zanimiva zgodbenost s poudarkom na nevsakdanji usodi nesrečnika-rokovnjača Nandeta. O njegovi usodi je zgovorneje lahko pripovedovala pisateljska domišljija,

²⁴ Jurčičevo ZD VII, 327.

kot bi zgodovina. V tej smeri je prikazana samo glavna oseba, medtem ko so preostali rokovnjači postavljeni v okvire splošne predstave o rokovnjaški družini, ki ji družba ni bila naklonjena, zlasti zaradi pogostega nasilništva ne le nad zatiralci, marveč tudi zatiranimi. Izraženo je tudi mnenje interpretov *Rokovnjačev*, da je lik Nandeta Kersnik izoblikoval nekoliko drugače, kot si ga je zamislil Jurčič. Njegov Nande si od Polonice želi zaupanja in ljubezni, medtem ko je Kersnik močneje poudaril njegov izvor in maščevanje. Anton Slodnjak (1961: 129) je v zvezi s tem zapisal:

Zdi se, da Jurčič Nandeta ni oblikoval kot človeka, ki preži med rokovnjači, da se maščuje nad osebnim in dobro znanim krivičnikom, temveč kot preprostega človeka, ki ga je življenje vrglo med razbojnike in se brez očitkov vesti okorišča s strašnim poklicem. Zato je celo verjetno, da je Jurčič mislil utemeljiti njegov napad na francoski transport z njegovo nemirno in tvegavo naturo, a ne z željo po maščevanju.

Urednik Kersnikovega ZD je o romanu in osrednji osebi menil takole:

Rokovnjači so pisani v tradicionalnem slogu romantičnih zgodovinskih romanov z zgodbo v zgodbi v smislu analitične tehnike. Kersniku je bilo mnogo do tega, da razporedi osebe po načelih shematičnega risanja značajev v svetle in temne, plemenite in zlobne. Tako je postal pod njegovim peresom Groga, vodja rokovnjaške družbe, naravnost zločinec junak, ropar po zli igri usode, preganjani poštenjak, čigar edina želja je: maščevati se za krivice, ki mu jih je prizadejal njegov nasprotnik, zlobni zapeljivec, ničvredni Brnač. Za sedanjost išče osvetljev in in opravičil v preteklosti, a za preteklost dopolnil v sedanjosti. Pod tem vidikom romantične miselnosti je Kersnik zapletal in razpletal zgodbo z vsemi pripovednimi sredstvi, ki so mu bila na razpolago in jih je poznal. (Ocvirk 1978: 389.)

Po svoji utrjeni navadi je Jurčič vpeljal vrsto stranskih oseb, v tem mu je Kersnik sledil, ki občasno posegajo v dogajanje in so potrebne zato, da se dogajanje lahko kar se da slikovito zaplete in razplete, velikokrat poganjajo dogajanje naprej. Bralec se srečuje z dokaj pisano podobo družbenih slojev: z meščanskim in graščinskim življenjem, s kmečkim prebivalstvom in z rokovnjači, ki so zunaj družbe. Tako v Jurčičevem delu *Rokovnjačev* kot v Kersnikovem lahko govorimo o spretno predstavljenih značilnostih posameznih predstavnikov tega ali onega sloja, toda ne bi mogli govoriti o tipičnih predstavnikih, marveč o zanimivih posameznikih s prenekatero lastnostjo ljudi upovedenega časa.

Za Jurčičevo pisanje ni bila značilna močnejša čustvena obarvanost pripovedovanja, medtem ko je bilo to pri Kersniku opazno; s tem je ustvarjal primerno ozračje, ki je napovedovalo ali polnilo določene situacije. Rad si je pomagal tudi z nekoliko liriziranimi opisi narave;²⁵ nazoren primer za to je začetek trinajstega poglavja (kaj

²⁵ Na to lastnost Kersnikovega pisanja je že pred petdesetimi leti opozoril B. Paternu v svojih »študijah« *Slovenska proza do moderne*, 84–85.

takega pri Jurčiču ni mogoče srečati):

Nekoliko ur hodá za Kamnikom raztezajo se pod planinami velikanski gozdi, večinoma lastnina kamniškega mesta. Dandanes najdeš še lahko tamkaj gosto zarastene jarke in kraje, kamor še ni stopila človeška noga. Velikanske jelke in košate, večstoletne bukve vrste se druga za drugo; debel mah jih je porastel ter tu in tam sušé se tej in oni vrhovne veje; leto za letom podere se staro deblo, s silnim pokom in lomom trešči na mokro, mahovito zemljo in tu gnije in strohni do celega. Sekire glas še ni segel v te divje doline, akoravno odmeva vsako pomlad bliže in bliže. Srnjak zbira tu svojo malo lahkonožnega družino in z višave se čuje hripavi krik krokarjev; ponoči pa tuli sova uharica iz gabrovega dupla. Venomer gre tanek piš po košatem smrečju; kadar pa udari vihar iznad strmih robov v temno dolino, tedaj škriplje in poka drevo ob drevo, veja ob vejo, sapa buči po vrhovih kakor valovito morje ob vihri ter polni dušo s strahom.

Opis, ki pričara gozdno divjino, je uvod v predstavitev rokovnjaškega tabora, skrivnostno skritega v globoki goščavi (deskripcija okolja opozarja na izjemno piščevo veščost v tem). Ozračje je razpeto med tesnobo in strahom, ki ga zbuja rokovnjaška družina, ter veličastnostjo in lepoto narave.²⁶

Za uresničitev Jurčičeve zamisli je bila primerna pramenska kompozicija, v katero se brez težave vključuje tudi retrospektivnost dogajanja. Pisatelja peljeta bralca od prizorišča do prizorišča in ob tem nizata dogajanje, ki se spleta v strnjeno zgodbo. Izbira prizorišč je pisana in zajema širši prostor, na katerem se zgodba dogaja: dogaja se v Kamniku – trg, gostilna, domovanje sodnika Grmiča, na Mozolovini (nekajkrat), v Radomljah (Bojec), na Kolovcu (večkrat), Brdu, v rokovnjaškem taboru – gozd (skrivališče), Črnem grabnu – Šentožboltu itd. Ob pripovedovanju o različnih dogajalnih situacijah sta pisatelja posebno pozornost namenila številnim pripovednim scenam, ki so barvite, dialogno živahne (pogosto z antitetičnim dialogom) in napete, dogajalno razgibane. Pripovedna spretnost obeh avtorjev je dogajalne, prostorske in časovne sestavine pripovedi pripeljala do estetsko zadovoljive stopnje skladnosti in zaokroženosti. Čeprav sta si avtorja rada pomagala z naključji, je vendarle vidna vzročno-posledična črta, ki je vezana na glavno osebo; ta se s svojo skrivnostjo prebija skozi zgodbeno osrčje (ob nevsiljivi analitičnosti). Kljub vsej očitni usklajenosti obeh delov romana ni mogoče mimo pomislekov, da je Kersnikovo nadaljevanje »težko pravično ocenjevati, ker ni popolnoma jasno, do kod gre pri tem za izdelavo pokojnikove osnove, koliko pa je morebitnih Krsnikovih novot« (Pogačnik 1976: 133). Zato problematizacija tega vprašanja zahteva še nekaj

²⁶ Več kot zanimivo je v opisu rokovnjaškega tabora videnje (tudi nekaj simbolike) D. Rupla, ki v razpravi *Idealist brez idealov* (str. 474) med drugim pravi: »'Družbo' rokovnjačev loči od ostalega sveta *brezno*. Vanjo se iz sveta 'normalnih ljudi' pride po *ozki brvi*. Prihod je tvegan in skrivnosten. Zanj je potrebno znanje *posebnega jezika* (šifra). Prihod se zgodi iz teme v svetlobo. V svetu navadnih dejanj je *tema*, v svetu zagnane akcije je *luč*, velik ogenj. Ogenj razsvetljuje le to posebno pokrajino. Šele v tej luči je mogoče razločiti pravo resnico.«

premisleka o obeh ustvarjalcih, in sicer s človeško-značajske plati, idejno-nazorske in filozofsko-estetske ter glede na družbeno-zgodovinske okoliščine.

Zadnje (štiriindvajseto) poglavje skuša zgodbo in ljudi v tem dogajanju pripeljati do konca ter ugotoviti, kam so se stekle njihove življenjske poti, zaokrožiti usode in odgovoriti bralčevi radovednosti. Romaneskná zgodba ne ostaja odprta, saj pripovedovalec v zadnjem poglavju bralcu pojasni še vse tisto, kar je ostalo v dogajalnem toku neodgovorjeno. Posebej zanimiv je avtorjev poseg na koncu, ki za Kersnika sicer ni nenavaden (s takim načinom se pozneje še srečamo) in ki sooči (preteklo) dogajanje (pripoved) z avtorjevim časom (tu je Kersnik postavil Jurčiču svojevrsten spomenik): v pisateljevi sedanosti so ostali drobci nekdanjih časov, ki pričajo, kako se preteklost zrcali v sedanosti prek še živečih, ki so dokazilo, podoba nekdanosti.

In Polonica?

Ko sva predlanskim z rajnkim Jurčičem šla na sprehod skozi kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozolovine. In tam je pri čebeljniku sedela stara sključena ženica, katera naju je prijazno pozdravila. Govorili smo par besed in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozolova Polonica /.../.

Lansko zimo pa so jo pokopali tam gori na rovskem pokopališču, tja, kjer sta že skoro sedemdeset let počivala stric Blaž in Pavlek.

Tako je Kersnik po svoje razrahljal Jurčičevo romantiko in se v vlogi avktorialnega pripovedovalca ozrl na dogajanje, ki mu je sicer domišljija primaknila marsikaj zanimivega in razburljivega, toda človeško življenje je ostalo ujeto v zakonitosti tega sveta, ki ga je devetindvajsetletni Kersnik vse pozorneje opazoval in skušal odtlej pripovedovati o njem čim bolj stvarno in verjetno.

K povedanemu je treba dodati še Kersnikovo posmrtno oddolžitev prijatelju Jurčiču: ob odkrivanju spominske plošče na Jurčičevi rojstni hiši na Muljavi 15. avgusta 1882 je imel slavnostni govor, v katerem je med drugim dejal:

V javnem in privatnem svojem življenju bil je Jurčič od vsakega spoštovan; in kdor je imel priliko, občevati tako tesno in tako mnogo z njim, kakor sem jo imel jaz v vseh letih njegovega bivanja v Ljubljani, ta ga je moral ljubiti. Pošten in značajan proti vsakemu, poštvovalen proti prijateljem svojim in blag v vsakem svojem dejanju – tak je bil v resnici, akoravno se ni rad takega kazal niti s tem ponašal. /.../ In po vseh njegovih delih gre nekaj, teče nekaj kakor biserni potok po zeleni ravnini, bleščeč se v sončnem svitu: in to je ljubezen, neizmerna, neugasljiva ljubezen do slovenske domovine. Pozabil je ni v redkih časih, ko mu je sijala sreča, pozabil je ni v mnogih grenkih, bridkih urah.²⁷

²⁷ Kersnikovo ZD V, 264–265.

Precej čustven govor, iz katerega sta nedvomno sevali Kersnikova iskrenost in neizmerno spoštovanje do pokojnega prijatelja, je izzval po poročanju *Slovenskega naroda* 17. avgusta tudi zelo čustvene reakcije: »Ta slavnostni, izvrstno izvedeni govor ganil je vse navzoče globoko, marsikatero oko bilo je solzno.«

Literatura

Bernik, France, 1967: *Pisma Frana Levca. Prva knjiga*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Korespondence pomembnih Slovencev, 4/1).

Kocijan, Gregor, 2004: Janko Kersnik (Krsnik) 1852–1897. Življenjepisna skica kot podlaga za monografijo. *Zbornik občine Lukovica*. Ljubljana-Lukovica: Viharnik, Občina Lukovica. 75–85.

Levec, Fran, 1897: Janko Kersnik. Prijateljski spomini. *Ljubljanski zvon* 17/9. 535–544.

Ocvirk, Anton, 1978: Kersnikova pot v realizem. *Literarna umetnina med zgodovino in teorijo. Prvi del. Razprave*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 365–512.

Paternu, Boris, 1957: *Slovenska proza do moderne. Študije*. Koper: Primorska založba Lipa.

Pogačnik, Jože, 1976: Prozaist Janko Krsnik. *Teze in sinteze*. Maribor: Založba Obzorja (Razpotja, 28). 127–147.

Prijatelj, Ivan, 1910,1914: *Janko Kersnik, njega delo in doba*. Ljubljana: L. Schwentner (Janka Kersnika zbrani spisi, VI).

Rupel, Dimitrij, 1969: Idealist brez idealov. Razmišljanje o Janku Kersniku. *Problemi* 7/78–79. 464–476.

Slodnjak, Anton, 1961: Realizem II. *Zgodovina slovenskega slovstva III*. Ljubljana: Slovenska matica.